

ORHAN KOLOĞLU'NUN BASIN TARİHİNE KATKILARI

Bülent TELLAN*

Gönderim Tarihi: 14.08.2020 - Kabul Tarihi: 02.09.2020

Tellan, B. (2020). Orhan Koloğlu'nun basın tarihine katkıları. *Etkileşim*, 6, 96-117.
doi: 10.32739/etkilesim.2020.6.77

Bu çalışma araştırma ve yayın etiğine uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

Özet

Gazeteci, araştırmacı, yazar ve akademisyen Orhan Koloğlu, yaşamı boyunca yazdığı 70'e yakın kitap ile Türkiye'de basın tarihi alanında en çok eser veren isimlerden biridir. Bir yandan gazeteler ve gazeteciler hakkında yazdığı monografilerle ele aldığı dönemlerin ruhunu irdeleyen Koloğlu, öte yandan başlangıcından günümüze dek basın tarihinin ana hatlarını sergileyen çalışmalara imza atmıştır. Reklam, karikatür gibi basın tarihinin paralelinde ilerleyen alanlarda da çalışmalar yapan Koloğlu, yayına hazırladığı çevirilerle de Türkiye ile ilgili az bilinen çalışmaların Türk okura ulaşmasını sağlamıştır. Bu çalışmada, daha çok popüler eserleri ile bilinen Koloğlu'nun, Türkiye'de akademik bir ilgi alanı olarak yeteri kadar dikkat çekmeyen basın tarihi alanına katkıları ele alınacak ve Koloğlu'nun farklı eserlerinde dile getirdiği perspektif bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Orhan Koloğlu, basın tarihi, gazetecilik, matbaa, gazete.

* Öğretim Görevlisi, İletişim Fakültesi, Üsküdar Üniversitesi,
bulent.tellan@uskudar.edu.tr, Orcid: 0000-0002-7377-1610

ORHAN KOLOĞLU'S CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF THE PRESS

Bülent TELLAN*

Received: 14.08.2020 - Accepted: 02.09.2020

Tellan, B. (2020). Orhan Koloğlu'nun basın tarihine katkıları. *Etkileşim*, 6, 96-117.
doi: 10.32739/etkilesim.2020.6.77

This study complies with research and publication ethics.

Abstract

Journalist, researcher and academic, Orhan Koloğlu was one of the most productive names with his contribution to the history of the press in Turkey, having written almost 70 books throughout his life. Presenting the spirit of the times in his monographies on newspapers and journalists, Koloğlu also defined the major outlines of the history of the press. He also studied related areas like advertising and caricature, and he translated lesser known works about Turkey, making them available to the Turkish readers. This study deals with Koloğlu's contribution to the history of the press in Turkey, which has not attracted the academic attention it deserves despite Koloğlu's reputation as a popular author, and evaluates Koloğlu's perspective as a unity, expressed dispersedly in his various works.

Keywords: Orhan Koloğlu, history of the press, journalism, printing press, newspaper.

* Lecturer, Faculty of Communication, Üsküdar University,
bulent.tellan@uskudar.edu.tr, Orcid: 0000-0002-7377-1610

Giriş

Gazeteci, tarihçi, araştırmacı, akademisyen ve yazar Orhan Koloğlu, 17 Nisan 2020’de yaşamını kaybetti. Koloğlu katkı verdikleriyle birlikte 70’e varan kitabı, 100 kadar akademik bildirisi, ansiklopedi maddeleri dâhil 550 kadar makalesiyle, sadece üretken bir yazar değil; Türkiye’de basın tarihi konusunda en çalışkan isimlerden biriydi. Bilimsel disiplinden uzak, baştan savma ve sık sık birbirine referans vererek yanlışları yaygınlaştıran bir yaklaşımın hâkim olduğu basın tarihi alanında Koloğlu, önemli sorulara yanıt arayan, ele aldığı konuları başkalarının referanslarına değil, birincil kaynaklara giderek değerlendiren ve bütüncül bir yaklaşımla soruları ve yanıtları ayakları yere basar bir şekilde ortaya koyan çalışmalarıyla kendi farklılığını sergileyen, buna rağmen zaman zaman görmezden gelinen ama asla yok sayılmayan bir isimdi.

Bu çalışmada Koloğlu’nun hayat hikâyesi, temel köşe taşlarına değinilerek ele alınmakta, ardından basın tarihi alanında yazdığı kitaplar çerçevesinde Koloğlu’nun, Türkiye’de akademik bir ilgi alanı olarak yeteri kadar önem verilmediğini düşündüğümüz basın tarihi alanına katkıları irdelenmektedir. Böylece Koloğlu’nun farklı eserlerinde dile getirdiği perspektifin, bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmesi mümkün olacaktır.

“Arap Kaymakam”ın Gazeteci Oğlu

1929’da Konya’da doğan Koloğlu’nun babası Sadullah Koloğlu¹ Osmanlı’nın son, Cumhuriyetin ilk yıllarında kaymakamlık ve valilik görevleri üstlenmiş, halk arasında “Arap Kaymakam” olarak anılan bir bürokrattı. Sadullah Koloğlu emekli olduktan bir süre sonra, 1949 yılında Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti kararı² ile üç yıllığına Bingazi Emirliği emrinde çalışması için doğduğu topraklara gönderilmiş, 1952 yılında ölene dek Libya Hükümetinde bakanlık ve başbakanlık görevlerinde bulunmuştu (Koloğlu, 2001). Orhan Koloğlu, 1947 yılında Galatasaray Lisesi’nden mezun oldu. Aynı yıl ağabeyi Doğan Koloğlu gibi *Türk Spor*’da spor muhabiri olarak gazeteciliğe başladı. Yaşamının sonuna dek sürdürdüğü gazetecilik mesleğinde *Son Saat*, *Yeni İstanbul*, *Yeni Sabah*, *Akşam*, *Milliyet*, *Hürriyet*, *Cumhuriyet*, *Aydınlık* ve *Bizim Gazete* gibi yayınlarda muhabir, yönetici, yazar olarak çalıştı. Gazetecilik yaparken ara verdiği eğitim hayatına 1961 yılında geri döndü. 1965 yılında İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsü’nden mezun oldu (Doster, 2009: 26). 1964 yılından itibaren Roma, Karşı, Paris, Londra ve Beyrut’ta Turizm Bakanlığına bağlı Turizm ve Tanıtma Büro-

¹ Koloğlu, babasının yaşam öyküsünü 2001 yılında yazdığı Arap Kaymakam isimli kitabında ayrıntılı şekilde anlatır (Koloğlu, 2001).

² Sadullah Koloğlu’nun Bingazi Emirliği Başbakanı olmasıyla ilgili haber 26 Ağustos 1949’da *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanmıştır (Polat, 1949). Ancak Koloğlu’nun Bingazi Emirliği emrinde çalışmasıyla ilgili izin kararı, Libya’ya gidişinden yaklaşık 6 ay sonra, 23 Ocak 1950’de, hükümet tarafından Cumhurbaşkanı İnönü’ye sunulacak ve onaylanacaktır: BCA, 30-18-1-2 /121-101-20 / 23.01.1950.

larında “Tanıtım Ateşesi” ve “Büro Müdürü” olarak görev yaptı. Bir yandan da *Milliyet* ve *Cumhuriyet* gazetelerine yazı dizileri kaleme aldı ve bulunduğu ülkelerden³ haberler gönderdi. 1969 yılında Paris’te Tanıtım Ateşesi olarak çalışırken, Strazburg’da “Fransız Basınında Türk İmajı (1470-1815)” isimli teziyle tarih doktoru oldu (Doster, 2009: 32). 1972 yılında, dönemin CHP genel sekreteri Bülent Ecevit’in başyazarı olduğu *Özgür İnsan* dergisine yazıları ile katkı sağlamaya başladı. Aynı yıl *Milliyet*’in Almanya baskısının yazı işlerinin yönetimini üstlendi.⁴ *Milliyet*’ten ayrıldıktan sonra *Hürriyet*’in Almanya muhabiri olan Koloğlu, 1974 yılında CHP-MSP koalisyonunun kurulmasından altı ay sonra, Kıbrıs Barış Harekâtı’nın başlamasının ardından Basın-Yayın Genel Müdürlüğü’ne atandı. Bu dönemde Türkiye’ye gelen yabancı gazetecilerin koordinasyonu görevini üstlendi. Kendisi gibi gazetecilik mesleğinden gelen Turizm ve Tanıtma Bakanı ve hükümet sözcüsü Orhan Birgit ile yaşadığı anlaşmazlık⁵ üzerine görevinden ayrılan Koloğlu, 27 Şubat 1975’te CHP Dış İlişkiler Danışmanlığı’na getirildi. Bu dönemde hükümetin istifası sonrasında CHP Genel Başkanı Ecevit’le birlikte Romanya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Avusturya, Libya, SSCB, ABD ve Bulgaristan gibi pek çok ülkeye ziyarette bulundu. 1978’de Ecevit’in Başbakan olmasıyla birlikte yeniden Basın-Yayın Genel Müdürlüğü’ne getirildi. 1979 yılında matbaanın Türkiye’ye gelişinin 250. yıldönümü kapsamında bir dizi etkinlik organize eden Koloğlu, CHP hükümetinin istifasından sonra görevinden ayrıldı. Ancak yeni hükümet tarafından Papa’nın Türkiye ziyareti tamamlanana kadar Basın-Yayın Genel Müdürlüğü görevini sürdürmesi istendi (Doster, 2009: 38). 12 Eylül sonrasında genel müdürlük görevi teklifini “askeri

³ 1965’te Roma’da görev yaparken aynı dönemde İtalya’da futbol oynayan Can Bartu, Sophia Loren gibi sinema yıldızları ve Vatikan ile Papa hakkındaki haberleri *Milliyet* gazetesinde yayımlanan Koloğlu, Pakistan, Fransa, İngiltere ve Lübnan’da görev yaptığı sırada çok sayıda yazı dizisi kaleme almıştı. “İtalya’da Biraktıklarımız”, “Pierre Loti’ye Mektuplar”, “Türk Van Gogh’u Fikret Mualla”, “Müthiş Türkler: Cihan Pehlivanlarımızın Avrupa ve Amerika Güreşleri”, “Deveden Jumbo Jet’e: Dünyanın En Zengin Bölgesi Basra Körfezindeki Şeyhliklerin Hayatı”, “Arap Dünyasında Osmanlı’dan Kalanlar”, “Efendiler Buna Şapka Derler” gibi yazı dizileri *Milliyet* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde 1965 ile 1972 yılları arasında yayımlandı. Bu dönemde gerçek ismiyle birlikte, muhtemelen devlet memuru olarak sorun yaşamaması için, bazı haberlerinde K. Orhanoğlu imzasını da kullanacaktı.

⁴ 14 Ağustos 1972’de *Milliyet* Yayın Yönetmeni Abdi İpekçi ‘Milliyet’ten Mektup’ köşesinde; “Koloğlu, *Milliyet*’in Avrupa baskısının yazı işleri sorumluluğunu üzerine almakla zaten hiçbir zaman kesmediği mesleğe tam bir dönüş yapmış oluyor. İki yabancı dil bilen, Avrupa’yı yakından tanıyan, başta gazetecilik olmak üzere değişik alanlarda tecrübe sahibi bulunan Orhan Koloğlu, geçen hafta Frankfurt’a gitti.” cümleleri ile sürecin gelişimini duyuracaktı (İpekçi, 1972). Koloğlu’nun ertesi yıl bu görevden ayrıldığını yine İpekçi, köşesinden açıklayacaktı.

⁵ Yaşadığı dönemde gazete haberlerine konu olan (*Cumhuriyet*, 1975: 5) bu anlaşmazlığa Koloğlu da, Orhan Birgit (2005, 2012) de anılarında değinmezler.

darbe Avrupa'ya anlatılamaz" diyerek reddeden (Doster, 2009: 38) ve bunun üzerine kızak bir göreve çekilen Koloğlu, 1982'de memuriyetten emekli oldu. 1979'da Hacettepe Üniversitesi'nde 'Devrim Tarihi' dersleri vererek başladığı akademik hayatını, 1982-1984 yılları arasında Trablus'da Al Fateh Üniversitesi Tarih Bölümü'nde doçent olarak sürdürdü. Koloğlu ilerleyen yıllarda Anadolu, Marmara, Galatasaray ve İstanbul Üniversiteleri'nde iletişim ve tarih alanlarında ders verdi. Çeşitli gazetelerde köşe yazarlığını sürdüren Koloğlu, Haziran 1999'da *Milliyet* gazetesinin pazar eki *Gazete Pazar*'da "Fetvacı" isimli bir köşede haftalık tarih yazıları da yazdı.

Koloğlu, yaşamı boyunca yaptığı çalışmalarla pek çok ödül kazandı: İstanbul Gazeteciler Sendikası'nın 1962 yılı "Gazetecilik Armağanı" yarışması inceleme kolunda ikincilik, 1986'da Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Basın Üzerine Araştırma Yarışması birincilik, 1990 yılında *Cumhuriyet* gazetesi tarafından düzenlenen Yunus Nadi Ödülleri Sosyal Bilimler dalında üçüncülük, 1992 yılı Afet İnan Tarih Araştırma Ödülünde birincilik, 1995 yılında TGC tarafından düzenlenen Sedat Simavi ödüllerinde Sosyal Bilimler alanında birincilik kazanırken, 2000 yılında yine TGC tarafından düzenlenen Burhan Felek Basın Hizmet Ödülü ile onurlandırıldı.

Basın Tarihine Bütüncül Bir Bakış

Üretken bir yazar olan Koloğlu, aralarında tarihi bir roman da olan, 70'e yakın kitaba⁶ imza atmıştır. Sayıları 20'den fazla olan basın tarihi, reklamcılık ve karikatür ile ilgili kitaplarıyla Koloğlu basın tarihine geniş bir perspektiften bakmayı başarmıştır. Bir yandan gazeteler ve gazeteciler hakkında kaleme aldığı monografilerle ele aldığı dönemlerin ruhunu irdeleyen Koloğlu, öte yandan başlangıcından günümüze dek basın tarihinin ana hatlarını sergileyen çalışmalar kaleme almıştır. Reklam, karikatür gibi basın tarihinin paralelinde ilerleyen alanlarda da üreten Koloğlu, yaptığı çevirilerle Türkiye ile ilgili az bilinen çalışmaların Türk okura ulaşmasını sağlamıştır. Koloğlu bibliyografyasından seçtiğimiz basın tarihi ile ilgili ikisi çeviri 20 kitabı, içerikleri ve sunduğu yaklaşımlarla değerlendirmeye çalışacağız:

"Takvimi Vekayi: (Türk Basınında 150 Yıl) 1831-1981"

Türkiye'de devlet yöneticileri tarafından çıkarılan ilk gazetenin yayımlanmaya başlamasının 150. yılında hazırlanan bu monografi çalışması, 1981 yılında

⁶ Koloğlu'nun imzası ile Türkiye ve yurt dışında basılan kitapların sayısı 90'ın üzerindedir. Tarihiç Yayinevi etiketi ile 2019'da basılan 90'a Girenken 90'ıncı Kitap isimli çalışma da bunun kanıtıdır (Koloğlu, 2019). Ancak bazı kitapların ikinci, hatta üçüncü baskılarının farklı yayınevleri tarafından farklı isimlerle yayımlanması yüzünden bu sayının gerçekte olduğundan fazla görüldüğü ve Koloğlu'nun aslında 70 kadar kitap çalışması olduğunu söylemek daha doğru bir yaklaşımdır.

Çağdaş Gazeteciler Cemiyeti'nin de ilk kitabı olarak basılmıştır. 192 sayfalık bu çalışmasında Koloğlu, Türkiye'de o güne kadar hazırlanmış basın tarihi çalışmalarının "zihniyet tarihi" araştırmalarına dayanmadığını, sadece gazete kronolojilerinden oluşan çalışmalar olduğunu vurgular (Koloğlu, 1981: vii):

(...) ya diğer toplumlara bir ilerilik gerilik karşılaştırması gibi ele alınmıştır ya da bazı kişilerin, yönetici kişilerle ilişkisi türünde. Basının kamuyu kısa ve uzun süreli olarak nasıl ve ne derece etkilediği, bir tarihte atılan tohumun daha ilerisi için ne gibi oluşumları hazırladığı, kamuda asıl değişmenin önemli olan zihniyeti ne yönde etkilediği dikkate bile alınmamıştır.

Kendi çalışması ise geleneksel kamuoyu oluşturma yaklaşımından yola çıkarak, ilk "yazılı basınla kamuoyu oluşturma aracı olan *Takvimi Vekayi*"yi tanıtmaya çalışmaktadır (Koloğlu, 1981: viii). Dört ana başlık altında *Takvimi Vekayi*'nin yayımlanma amacını, gazetenin biçimsel özelliklerini, gazeteyi yayına hazırlayan ekibi ve gazetenin içeriğini inceleyerek gazeteyi tanıtmaya çalışan Koloğlu (1981: 168), sonuç bölümünde gazetenin konumuyla ilgili olarak da şunları söyler:

Takvimi Vekayi ne Osmanlı topraklarındaki ilk gazetedir, ne de ilk Türkçe süreli yayın. Takvimi Vekayi'den önce Osmanlı ülkesinde diğer dillerde (özellikle Fransızca) birçok gazete çıkmıştır. İlk Türkçe gazete de Osmanlı devletinin Mısır valisi Mehmet Ali Paşa tarafından Kahire'de Vekayii Mısıriye adıyla 1828'de yayınlanmıştır. Ancak Türkçe basının başlangıcı olarak Takvimi Vekayi'yi belirtmekte hata yoktur.

Yayımlandığı sırada çalışmasının henüz tamamlanmadığını, araştırmasının devam ettiğini, ancak *Takvimi Vekayi*'nin 150. yılında bir eksikliği doldurmak için yayımlanmaya karar verdiğini vurgulayan Koloğlu, ayrıca birkaç ciltten oluşan bir Osmanlı kamuoyu tarihi yazmaya çalıştığını da belirtir (Koloğlu, 1981: viii).

"Miyop Çörçil Olayı (Ceride-i Havadis'in Öyküsü)"

1840 yılında bir İngiliz tarafından İstanbul'da yayımlanmaya başlayan ilk Türkçe özel gazete *Ceride-i Havadis*'in çıkarılması için Padişah tarafından izin verilmesinin arka planındaki olayları anlatan 142 sayfalık kitap, Türk basın tarihi kadar Osmanlı dış politikası ve siyasi tarihi ile de ilgili çarpıcı bir çalışmadır. 1836'da William N. Churchill isimli bir tüccarın, Kadıköy'de dostlarıyla çıktığı bir bıldırcın avında aşırı miyopluğu yüzünden bir Türk çocuğunu vurmasıyla başlayan olaylar zinciri (Koloğlu, 1986: 31), ikisi bakan üç Osmanlı devlet adamının idamına sebep olacaktı.

Kolođlu'na göre ilk Türkçe özel gazetenin bir yabancı tarafından çıkartılmasına yol ačan bu süreç aslında İngiltere'nin Osmanlı yönetimi üzerindeki hâkimiyet kurma mücadelesinin bir sonucuydu ve Galata-Pera çevresi olarak nitelediği Levanten tüccarların ve dragoman denilen elçilik çevirmenlerinin, emperyalizminden aldıkları güçle, Osmanlı devlet yönetimine müdahale etmekte olduklarının bir göstergesiydi. İngiliz, Fransız ve Amerikan elçi rapor-

larından, İstanbul ve İzmir’de yayımlanan Levanten gazetelerinden, anılardan ve başka pek çok arşiv belgesinden yararlanan Koloğlu çalışmasında, 1836’da yaşanan olayın 1840’da *Ceride-i Havadis*’in yayınlanmasına kadar geçen dönemdeki yankılarına da yer veriyordu. Koloğlu, Çörçül Olayı ile yaşananların sonuçlarını şöyle yorumlar (1986: 126):

Batı türü kamuoyu oluşmasının etkenliğini bu olayda denemiş ve Babıali, denemenin sonucunu bekleyemeden yenilgiyi kabullenmekle, uzun sürecek bir teslimiyetin temellerini atmıştır. “Sonra Avrupalılar ne der?” kompleksi Osmanlı toplumuna iyice yerleşmiş, bu yüzden vezirler, valiler pek kolay harcanır hale gelmiştir. Bunun sonucu, açık göz Batılı diplomatlara ve tüccarlara basın aracılığıyla şantaj olanağı doğmuştur.

“Basımevi ve Basının Gecikme Sebepleri ve Sonuçları”

Koloğlu’nun 1986’da, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti’nin 40. kuruluş yıldönümünde düzenlenen “Basın Üzerine Araştırma” yarışmasında birincilik ödülü kazanan⁷ çalışması ertesi yıl kitap olarak basıldı (1987a). Büyük boy ve 124 sayfalık kitap, adından da anlaşılabilir gibi, basımevinin ve gazetecilik mesleğinin Avrupa’nın aksine Osmanlı topraklarında neden ilgi uyandırmadığı sorusuna yanıt arıyordu. 15. yüzyıl sonunda basımevlerinin Avrupa’da ticaret merkezi özelliği taşıyan şehirlerde yaygınlaşmasının kitap basımını kültürel olduğu kadar ekonomik bir güç haline getirdiğini, Avrupa’nın bölünmüş siyasi yapısının hızlı haber gereksinimi doğurduğunu, bunun da basımevlerinden gazetelere giden süreci ortaya çıkardığını anlatan Koloğlu (1987a: 107), Osmanlı devletinde iddia edildiği gibi basılı kitaba yönelik bir önyargı olmadığını; Arapçadaki harf çokluğunun teknik problemlere yol açtığını; hayatını kitap kopyalayarak kazanan yazarların iddia edildiği kadar kalabalık ve etkili bir grup olamayacağını; yine de bu grubun devlet adamları ile içli dışlı olmasından ötürü etkisinin hissedilebildiğini, Osmanlı devletinin sosyo-ekonomik yapısının süreli yayın için uygun olmadığını, Fransız Devrimi sonrasında yaşanan propaganda savaşının Osmanlılar için zorlu bir dönem başlattığını, kitap ve gazete kültürünün Avrupa’dakinin aksine aynı anda başlamasının ise Osmanlı zihinsel dünyasını Avrupa’dakinden farklı evrim geçirmesine yol açtığını vurguluyordu (Koloğlu, 1987a: 106):

Türkiye’de basımevi çalışmaya başladığında (1727) Avrupa 300 yıllık bir öncelikle büyük bir yapısal farklılık oluşturmuştu. (...) 200 yıllık bir çabanın sonucunda kitap Batı’da yerini pekiştirip ‘kitap kültürü’ (ki buna kritik düşünme kültürü de diyebiliriz) yerleştirdikten başka, daha güncel gereksinimler için süreli yayınları da oluşturmuştu. Bununla da ayrı bir ‘gazete kültürü’ belirmeye başladı. Bu ikisi yanyana, fakat genellikle ikincisi birincisinden etkilenerek geliştiler. Bu arada toplumlari

⁷ TGC’nin “Basın Üzerine Araştırma” konulu yarışmada birinciliği Orhan Koloğlu, ikinciliği “Türk Yayın Tarihi” çalışmasıyla Alpay Kabacalı, üçüncülüğü “Türk Basınında Muhabir” çalışmasıyla Asiye Maksutgil (Uysal) kazandı. TGC her üç araştırmayı da kitap olarak yayımladı.

etkileyen bazı dinamizmleri de harekete geçirdiler: Modern çağın kritik düşünen adamı, uzmanlaşma, bilgi akışında süreklilik ve kesinlik, bilginin kolay ve ucuz yayılması, kitleye açılma, dilde sadeleşme, dile dayalı milliyetçilik, uluslararası burjuva kültürü, laiklik, açık toplum, ekonomide tüketim çağı.

Sosyo-ekonomik yapılarına göre değişik toplumlar bu dinamizmden değişik şekillerde etkilendiler. 1490'lardan beri ülkesinde her dilde basimevleri bulunan Osmanlı İmparatorluğunda ise, basimevini yaygınlaştıracak ortam bulunmadığından bu dinamizm hiç işlemedi.

Giriş ve sonuç bölümleri olmayan çalışmada Koloğlu, uzun bir tarihsel dönem arşiv belgelerine ve ağırlıklı olarak yabancı kaynaklara dayanarak ele alıyor; matbaanın gecikmesinin çağdaşlaşma çabası üzerindeki olumsuz etkisine değiniyordu.

"İlk Gazete İlk Polemik (Vekayi-i Mısriye'nin Öyküsü ve Takvimi Vekayi ile Tartışması)"

1989 yılında Çağdaş Gazeteciler Derneği tarafından yayımlanan 148 sayfalık kitap⁸, 1828'de yayımlanmaya başlayan ilk Türkçe gazete *Vekayi-i Mısriye* hakkında Türkiye'de yapılan ilk çalışmadır. Çalışmanın önemi, Osmanlı basınındaki ilk Türkçe gazetenin 1831'de yayımlanan *Takvimi Vekayi* olmadığı, ilk gazetenin 1828'de Mısır'da Osmanlı Valisi Mehmet Ali Paşa tarafından çıkarılan *Vekayi-i Mısriye* olduğunun ilk kez dile getirilmiş olmasıdır.

Koloğlu, 40 yıldan uzun süre Türkçe ve Arapça çift dilli yayımlanan *Vekayi-i Mısriye* gazetesini Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'ın sosyal ve ekonomik yapısını değiştirme çabasını kamuoyu ve dış dünyaya anlatım aracı olarak değerlendirmektedir (Koloğlu, 1989a: 124). Dinamik bir kamuoyu oluşturmaya çalışan Mehmet Ali Paşa'nın *Vekayi-i Mısriye* dışında Türkçe ve Yunanca olarak *Vekayi-i Giridiye*, *Ceride-i Askeriye* gibi gazeteler yayımladığını aktaran Koloğlu, 1931 yılında *Takvimi Vekayi*'nin yayımlanmaya başlamasıyla birlikte iki gazetenin giriştiği uzun ve dikkat çekici polemiği ayrıntılarıyla sergiler (Koloğlu, 1989a: 66).

Mısır'daki Osmanlı Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlunun kumandasındaki bir orduyla Akka, Şam, Sayda gibi Osmanlı kentlerini ele geçirmesi ile sonuçlanan askeri operasyonlar, *Takvimi Vekayi* ve *Vekayi-i Mısriye*'de pek çok yazıya konu olmuştur. Koloğlu, gazetelerin giriştiği polemiğin sadece Osmanlı toplumunda değil Avrupa'da da ilgi çektiğini, başlangıçta olan bitenin ağırlıklı olarak *Takvimi Vekayi*'den takip edildiğini anlatmaktadır (Koloğlu, 1989a: 104). Ancak Osmanlı ordusunun aldığı yenilgi üzerine *Takvimi Vekayi*'nin yaşananları gizlemeye ve yokmuş gibi davranmaya çalışması, gazetenin güvenilirliğini sarsacaktı.

Osmanlı devletinin, ayaklanan ve Osmanlı ordularını birkaç kez yenilgiye

⁸ Kitabın ikinci baskısı 1991 yılında Engin Yayınlar, üçüncü baskısı ise 2014 yılında Kaynak Yayınları tarafından gerçekleştirilmiştir.

uğratan Valisi Mehmet Ali Paşa'nın çıkardığı gazete ile Padişah'ın resmi gazetesi arasında yaşanan polemiğin sonuçlarını Koloğlu (1989a: 124) şöyle değerlendirir: “*Vekayi-i Mısriye*, bu olaydan inandırıcılığını arttırarak, *Takvimi Vekayi* ise kaybederek çıkmıştı. Ancak yaşananların en önemli yanı, halk önünde açık bir tartışmaya ilk kez girilmiş olmasıdır. Böylece dinamik kamuoyuna doğru ilk adım atılmış oluyordu”.

Koloğlu çalışmasının sonuç bölümünde, Avrupa'da basımevi ve basın getirdiği dinamizm ile *Vekayi-i Mısriye*'nin getirmeye çalıştığı dinamizmi karşılaştırarak, Batı ve Doğu dünyası arasındaki sonuçların farklılığını da irdeler. Koloğlu'na göre Batı'da da Doğu'da da gazete dilde sadeleşme ve dile dayalı ulusçuluğun ilk adımının atılmasını sağlarken, Avrupa'da dinî tabuların yıkılmasını sağlamış, Müslüman dünyasında ise basın dini konulardan özenle kaçınmış ve dine bağlılığı vurgulamıştır. Batı'da toplumun isteklerini yönetime karşı dile getirmesini sağlayıp açık topluma geçişin aracı olan basın, Doğu'da üst yönetimin düşüncelerini kitleye aktarmış ve yönetime karşı direncin sınırlandığı, kapalı bir toplum yapısı için aracı olmuştur (Koloğlu, 1989a: 129).

“Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın”

Orhan Koloğlu'nun belki de en bilinen eseri olan *Türkiye'de Basın*, 1992'de İletişim Yayınları tarafından 'Cep Üniversitesi' serisinin 89. kitabı olarak basıldı. Yayınevinin Fransız “*Que sais-je?*” (*Ne Biliyorum?*) kitap serisinden seçtiği ilgi çekici eserlerin çevirilerinin yanı sıra Türkiye'den siyaset, kültür, ekonomi ile ilgili konularda özel olarak yazılmış eserlerden oluşan Cep Üniversitesi serisi, alanında uzman bir ismin, hem konuyu ilk kez duyanların bilgi sahibi olabileceği basitlikte hem de derinlemesine bilgi edinmek isteyenlere seslenebilecek kadar kapsamlı olduğu iddiasındaydı. Gerçekten de Koloğlu'nun ekleriyle birlikte 124 sayfalık bu çalışması 1828'de Mısır'da başlayan Türkçe gazetecilik serüvenini, 2000'li yılların eşğine kadar, basit, anlaşılır ama ayrıntılı bir şekilde işler.

Koloğlu basın tarihini “Çok Dilli Toplumda Basın” ve “Tek Dilli Toplumda Basın” şeklinde iki bölüm içerisinde Osmanlı ve Cumhuriyet dönemine ayırarak inceler. Osmanlı Basını'nı 1828'den 1878'e kadar Resmi ve Özerk Basın dönemi, 1878'den itibaren Abdülhamit dönemi ve 1908'den itibaren II. Meşrutiyet dönemi başlıkları ile ele alan çalışma “Tek Dilli Basın” olarak nitelediği Cumhuriyet dönemini ise 1919-1945 arasını Kemalist dönemi, 1945-1960 arasını Çok Partili Rejime Geçiş dönemi, 1961'dan 1980'e kadar olan dönemi Tam Çoğulculuk Denemesi dönemi ve 24 Ocak 1980'den sonrasını da kitabın yazıldığı 1992'ye kadar bir dönem olarak ele alır. Dönemselleştirmesi siyasi olaylar çerçevesinde olmakla birlikte, kitabın içeriği basının geçirdiği süreçlere odaklanmıştır. Batıda basının dördüncü kuvvet olarak ortaya çıkabildiğini, bizde ise bunun neden mümkün olmadığını sorgulayan Koloğlu (1992a: 113) şunları yazmaktadır:

Batıda basımevi de basın da burjuva sınıfının aracısıydılar. Gazeteciler hep bağımsız kişiler olmuşlardır. Bizde ise her ikisi de mutlakiyetçi-aydın yönetici kadrolarının bir

ürünüdürler. 1908'e kadar genellikle memur-gazeteci tipi egemen olmuştur. 1945'e kadar bağımsız da olsalar, çoğunluğu fikren ve ekonomikman iktidara bağımlı olmuşlardır. Ancak 1945'ten sonra gerçek anlamda devlet kontrolünden sıyrılıp bağımsızlığa yönelen gazeteciler belirmiştir. Tabi ki bu gecikme, basının yasama, yürütme ve yargı erkleri karşısında 'dördüncü kuvvet' olma niteliğini de geciktirmiştir.

Kitap 2006 yılında başına "Basımevi Neden Gecikti" ve sonuna "21. Yüzyılda Geleceğe Bakış" başlıklı iki bölüm eklenerek *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi* ismiyle güncellenmiş olarak yeniden yayımlandı (Koloğlu, 2006).

"Basınıımızda Resim ve Fotoğrafın Başlaması"

Orhan Koloğlu'nun gerekçesini "sadece basınıımızda değil, bütün toplumumuzda resmin tabu olmaktan çıkmasına büyük katkısı bulunan *Musavver* (Resimli) *Serveti Fünun* dergisinin 100. Kuruluş yıldönümü (26 Mart 1981) vesilesi ile hazırlanmıştır" şeklinde anlattığı 80 sayfalık bu broşür/kitap, yazıldıktan 11 yıl sonra, 1992 yılında yayımlanabilmişti (Koloğlu, 1992b).

Batıda icat edilen fotoğraf teknolojisinin Osmanlı topraklarına gelişi ile başlayan çalışma, fotoğraf yayımlanan ilk gazete ve dergilerden söz ettikten sonra *Serveti Fünun* dergisinde fotoğrafa ayrılan yer ve derginin görsellik konusunda yaptığı yeniliklere değiniyordu. Kitapta en dikkat çeken ayrıntılardan biri de Sultan II. Abdülhamit döneminde gazete ve dergilerin fotoğraf kullanmasının izne bağlı olmasıdır. Yıldız Sarayı arşivinde, dönemin Türkçe, Fransızca, Ermenice, İngilizce, Rumca ve İbranice gibi çok dilli gazetelerinin sayfalarında fotoğraf basmak için izin alma talepleri olduğunu aktaran Koloğlu (1992b: 29) bu duruma rağmen, "fotoğrafçılığın Abdülhamit döneminde geliştiniğini" de vurgular:

(...) Bu sav doğrudur. Abdülhamit bir yandan fotoğrafçılığı destekliyor, şahsen bu sanatla ilgileniyor, ama bir yandan da bu alana kısıtlama getiriyordu. Abdülhamit kendisi için ve iyi resim istiyordu. (...) Osmanlı ülkesinde Hamidiye Döneminde yaptırılan yeni binalar, çeşmeler, yollar vb. inşaat resimlerini, ordunun geçit resimlerini görmek istiyordu. Yani iyi şeyleri. Ayaklanma, çatışma, felaket gibi olayların resimleriyle ilgili değildi.

Çalışma, II. Meşrutiyet döneminden Kurtuluş Savaşı'na uzanan süreci ele alan bir sonuç bölümü ile tamamlanıyordu.

"Türk Basını (Kuvayi Milliye'den Günümüze)"

1991'de kurulan DYP-SHP koalisyonu döneminde, Kültür Bakanlığı tarafından Cumhuriyet'in 70. yılına armağan olarak, 160 sayfa, büyük boy ve ciltli şekilde yayımlanan *Türk Basını* kitabı, 1918'den kitabın yayımlandığı 1993 yılına dek basının gelişimini ve değişimini hem teknik hem de düşünsel alanda ele alıyordu. 1918-1922 yılları arasını Kuvayi Milliye dönemi, 1923-1945 yılları arasını Devrimler dönemi ve 1946-1993 yılları arasını da Demokrasi dönemi olarak

ele alan Koloğlu, kitaba dördüncü bir bölüm olarak “21. Yüzyılın Basını” üzerine yorumlarını eklemişti. Basın Müzesi ve Hakkı Tarık Us Müzesi’nin katkılarıyla belgeler ve gazetelerden örnekler ile zenginleştirilmiş içeriğiyle kitap, Cumhuriyet dönemi basını ile ilgili çalışanlar için benzersiz bir kaynak özelliği de taşıyordu. Koloğlu (1993: 158) kitabın sonuç bölümünde ise şunları kaydediyordu:

21. yüzyıla girerken bütün dünyada görsel medyanın etkisiyle, yazılı basında bir duraklama görülüyor. Son araştırmalar, önümüzdeki yıllarda radyonun da yeni bir atılım yapacağını ve yaygınlaşacağını ortaya koyuyor. Bu oluşumlar, okuma alışkanlığı zayıf bütün toplumlar gibi bizde de haber, bilgi, kültür alanlarını etkileyecektir. Dolayısıyla basından en çok beklediğimiz katkı insanımızın okumaktan büsbütün kopmasını önlemek olmalıdır. (...) Modern toplumun gereksinimi uzman insandır. Bu da okumaktan geçer. Toplumumuzun özellikleri ve evriminin türü dikkate alınır, bugün bu eksikliğimizi aşmanın aracının ancak gazeteler olabileceği görülür. Daha kaliteli, daha saygın ve bilgilendirmeyi yönlendirmeye tercih edecek gazeteler Türk toplumunun çağdaş uygarlığa entegrasyonuna büyük katkıda bulunacaktır.

“Havas-Reuter’den Anadolu Ajansı’na”

1832 yılında Paris’te “gazeteciler için gazete” yayımlayan Havas şirketi ile başlayan haber ajansı kavramının dünyadaki gelişmesi ve Osmanlı’ya yansımalarını ele alan *Havas-Reuter’den Anadolu Ajansı’na* kitabı, Koloğlu’nun Çağdaş Gazeteciler Derneği tarafından basılan üçüncü çalışmasıydı. 30 sayfalık ekleriyle birlikte 102 sayfalık bu kitap, hızlı haber akışının dünyada ajans haberciliği kavramını ortaya çıkarması, bu sürecin Osmanlı toplumunu nasıl etkilediği, II. Meşrutiyet’in ilanı ile hakim olan milliyetçilik düşüncesinin “ismi ulusal” ajansları ortaya çıkarışını ve 1920’de Anadolu Ajansı’nın kuruluşunu ele alıyor.

Havas ve Reuter ajanslarının işbirliği ile dünyadan Osmanlı topraklarına gelecek haberlerin tekelinin Havas ajansında olduğu Sultan II. Abdülhamit dönemine dair çarpıcı ayrıntılar veren Koloğlu (1994: 16) bu dönemde yaşanan “kısıtlama”ların dönemin özgül koşulları içinde değerlendirilmesi gerektiğini vurguluyor:

Gazetelerin yazmasına ihtiyaç olmadan, içinde bulunduğu koşullarla zaten her an patlamaya hazır olan bir toplumu, hiç olmazsa dış etkilerden korumak ihtiyacının doğması kaçınılmazdı. Bu çerçevede alınacak önlemlerin iki yönde olması gerekliyordu. Ülkede kullanılmak üzere dışarıdan gönderilenleri frenlemek, yasak koymakla mümkündü. Dolayısıyla ajansların içeriye arzulanmayan haberleri ulaştırması kolaylıkla önenebilirdi. (...) Zaten en azından gazeteler aylık ödeneğe bağlanarak, istenmeyen haberler gelse de yayımlanmamaları sağlanabiliyordu.

Ülkeden dışarıya giden haberler üzerinde kontrol ise aynı derecede kolay değildi. Ajans ve gazetelerin temsilcilerini aylığa bağlamak ilk ve tek akla gelen çözümdü. Abdülhamit saltanatı boyunca yakınlarından, dışarıda ülke ve kendisi aleyhine yapılan yayınların nasıl engellenebileceği hakkında raporlar istemiş, hiçbiri tam etkili bir çare önerememişti. Sonuçta para dağıtarak kontrol sistemi, bazen kaldırılarak, bazen tekrar konularak tek yol olarak denenmişti.

Küçük hacmine rağmen, dönemin gazeteleri, arşivler ve çok sayıda kaynak eserden yararlanan çalışma, Osmanlı topraklarını ticari bir alan olarak gören uluslararası ajanslardan sesini Dünyaya duyurmaya çalışan bir ulusal mücade- lenin bu ihtiyacını giderecek kurumu inşa etme sürecine dek pek çok konuyu layıkıyla ele alıyor.

“Gazeteci Bir Aile Us’lar”

Orhan Koloğlu'nun Nuri Akbayar ile beraber kaleme aldığı ve Mehmet Asım, Hakkı Tarık ve Hasan Rasim Us kardeşlerin hayat hikâyesine odaklanan *Gazeteci Bir Aile Us’lar* kitabı Çağdaş Gazeteciler Derneği tarafından 1996’da yayımlandı. 160 sayfalık kitap II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’in ilk 30 yılına dek geçen sürede etkili üç gazeteci kardeşin ve onların kurduğu *Vakit* gazetesinin öyküsünü anlatıyor. Gazeteci olmak dışında birer “fikir savaşçısı” olan üç kardeşten her birinin hikâyesini bir bölümde anlatan kitap, Us Ailesi’nin özelinde Türkiye’nin geçirdiği yoğun değişim sürecinde zaman zaman tutarsızlıklar yaşasa da bir zamanlar toplumun “düşünce dünyasının merkezi” olan Babıali’nin yirminci yüzyılın ilk yarısında geçirdiği izleri gözler önüne sermektedir (Koloğlu ve Akbayar, 1996).

Ailenin üç bireyinin gazetecilik öyküsünü yaşam öyküleri ile paralel bir şekilde anlatan ve yaptıkları gazetecilik ile yazdıklarından örnekler veren kitap, sonuç bölümü olmadığı için mesajını net bir şekilde aktarmamakta ve ‘neden bu üç gazeteci hakkında bir kitap yazıldığı’ sorusunu yanıtızsız bırakmaktadır. Yine de bir dönem gazeteciliğe damgasını vuran üç gazetecinin yaşam öyküsünün genç gazetecilere “ibret” olsun diye kitaplaştırıldığını tahmin etmek mümkündür.

“Halka Doğru Bilim (Türkiye’de Bilim Gazeteciliği)”

1996-1997 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölümünde Bilim Gazeteciliği dersi veren Koloğlu'nun (Günergün, 1998: 365) bir ders kitabı olarak da hazırladığı *Halka Doğru Bilim* çalışması Türk Bilim Tarihi Kurumu Yayınları’nın ilk kitabı olarak 1997’de basıldı. Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu’nun ön sözüyle yayımlanan kitap, bilimi “beşinci güç” olarak değerlendiriyor ve “yazılı basın aracılığı ile bilimin Türk toplumuna yansıtılışının evrimini” aktarmayı hedefliyordu.

1828 yılında Türkçe ve Arapça olarak yayımlanan ilk gazete *Vekayi-i Mısriye*’de yayımlanan ilk bilimsel içerikli haberden, günümüze dek gazetelerde kendine yer bulan pek çok haberi örnek olarak ele aldığı çalışmasında Koloğlu (1997: 76) süreci şöyle değerlendiriyordu:

Çeşitli eğilimlerdeki gazetelerden alıntılarla çizdiğimiz bu genel tablo, 21. Yüzyıla üç yıl kala ülkemizde bilim ve teknik konularının en ön plandaki sorunlar arasına girdiğini ve son derece dinamik bir şekilde tartışıldığını kanıtıyor. Ayrıca büyük bir

çeşitlenme ve yoğunlaşma da bahis konusu. 1950’li, 60’lı yıllara nazaran yaklaşık 3-4 defa çok yazı alanına sahip olan gazetelerin bilim ve teknoloji haberlerine ayırdıkları yer yüzde 1-3 arasında değişiyor. Haber dergilerinde ise bu yüzde 3 ile 5 arasında değişebiliyor.

104 sayfalık kitap “bilim gazeteciliği görevini yerine getirdi mi?” sorusuna verdiği yanıtla bitiyordu. Koloğlu (1997: 87) “bilim gazeteciliği, eksikleri ve kusurlarına rağmen, bilimsel yaklaşım için kaçınılmaz olan ufuk açıklığının Türk toplumuna yerleşmesinde görevini yapmıştır” yorumunu yapıyordu.

“Osmanlı Basınının Doğuşu ve Blak Bey Ailesi”

1993 yılında yayın hayatına atılan ‘Aylık Kitabiyat Dergisi’ *Müteferrika*’yı yayımlayan Müteferrika Yayınları, 1998 yılında ilk kitabı olarak, Koloğlu’nun daha önce Fransızca olarak kaleme aldığı ancak yayımlanmayan bir çalışmasının Türkçe baskısını okurla buluşturmuştu. “Bir Fransız Ailesinin Babiâli Hizmetinde Yüz Yılı: 1821-1922” alt başlığını taşıyan kitap, Paris’te hukuk eğitimi almış Alexandre Blacque’in İzmir’e yerleşmesi ve burada gazeteciliğe ilgi duyması ile başlıyor. İzmir’de bazı Fransızca gazetelere yazı yazan, sonrasında kendisi de gazete yayımlayan ve Blak Bey olarak anılmaya başlayan Alexandre Blacque’in bağımsızlıkçı Yunan tezlerine karşı Avrupa’nın Osmanlı’yı savunması gerektiği yönündeki polemiklerinden örnekler içeriyordu. Blak Bey’in, 1831 yılında İstanbul’da devlet yönetimine Osmanlı tezlerini dünyaya ve ülke içindeki halka anlatan yarı resmi bir gazete çıkartılması için dilekçe verdiği, bu konunun vezirler tarafından çok desteklenmediği ancak “yenilikçi” padişah II. Mahmut’un talimatı ile Blak Bey’in İzmir’deki gazetesinin matbaa makinesi ve harflerini İstanbul’a getirdiğini ve *Takvimi Vekayi*’nin Fransızca versiyonu *Le Moniteur Ottoman*’ı çıkartmak ile görevlendirildiğinin ayrıntıları kitapta yer alan önemli bölümler. Koloğlu’nun çalışması sayesinde *Takvimi Vekayi*’nin yayın hayatına başlama süreciyle ilgili çarpıcı ve az bilinen bir ayrıntıyı daha öğrenmiş oluyoruz.

Blak Bey’in örtülü fakat resmi bir görevle Fransa’ya gittiği 1836 yılında ani ölümünün ardından, ailesinin Osmanlı devleti hizmetindeki faaliyetlerini de ele alan kitap, özellikle İzmir’deki Fransızca basın ve *Le Moniteur Ottoman* hakkında içerdiği çarpıcı bilgiler ile dikkat çekmektedir.

“Bir Zamanlar Bab-îâli”

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti’nin Cumhuriyet’in 75. yılına özel olarak hazırladığı *Bir Zamanlar Bab-îâli* ilk gazetelerden 1990’lı yıllara kadar, basının merkezi olma görevini üstlenen Cağaloğlu’ndaki Babiâli Caddesi’nin, bazıları Koloğlu’nun kendi yazdığı, bazıları Basiretçi Ali Efendi, Ahmet Rasim, Halil Lütüf Dördüncü, Yusuf Ziya Ortaç gibi döneminin ünlü gazetecilerinin anılarından derlenmiş, bazıları da Bab-îâli ve gazetecilik pratikleri ile ilgili yazıları bir araya getiren, Koloğlu’nun diğer çalışmalarından oldukça farklı bir kitap. Büyük boy 120 sayfalık kitap, araştırmaları ile dikkat çeken Koloğlu’nun anılara dayalı ola-

rak hazırladığı belki de ilk çalışma. “Bu yazı kaleme alındığı sırada Babiâli’de birkaç gazetenin irtibat büroları (...) bulunuyor. (...) 21. yüzyılda bir zamanların Babiâli’sinden anı olarak sadece Türkiye Gazeteciler Cemiyeti binasıyla Basın Müzesinin kalacağını söylemek yanlış olmaz” diyen Koloğlu’nun (1998: 8) geleceğe yönelik tutarlı bir tahmin yaptığını kabul etmemiz lazım. Buna rağmen Koloğlu’nun (1998: 10) derlediği anılar ile “Babiâli Ruhu” demeyi tercih ettiği kavrama biraz da nostaljik şekilde baktığını da eklemek lazım:

Artık Babiâli yok, ama düşünce tarihimizde daima yerini koruyacak. Toplumsal rolüyle ele alındığı zaman Babiâli’nin katkısı daima her zaman takdirle anılacaktır: İster çağdaşlaşma girişimlerinde, ister bağımsızlık savaşımızda, ister demokrasi için özgürlük mücadelesinde olsun.

“1908 Basın Patlaması”

23 Temmuz 1908’de İkinci Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte kendi girişimi ile sansürü fiilen sonlandıran gazeteciler, tarihimizde yeni bir dönem başlatacaklardır. Artık herkesin istediğini söyleyebileceği, yazabileceği bir döneme adım atılmıştır. 33 yıllık istibdat yönetiminin ardından konuşmak, yazmak isteği ile dolup taşan aydınlar deyim yerindeyse bir “basın patlaması”na yol açarlar. Koloğlu, siyasi tarih yazınında da sıklıkla tekrarlanan bu basın patlamasını, dönemin gazetelerini, belgelerini, anıları ve meclis zabıtlarını tarayarak 190 sayfalık kapsamlı bir kitap halinde okuyucunun karşısına çıkartıyordu. 1907 yılında Türkçe ve diğer dillerde Osmanlı topraklarında çıkan 120 gazetenin 1908’de Meşrutiyetin yeniden ilanı ile sayıca 730’a, 1907’de İstanbul’da çıkan 52 gazetenin ertesi yıl 377 gazeteye ulaşması, deyim yerindeyse bir çılgınlık halini alan basın patlamasının oldukça güzel bir göstergesi. Koloğlu da çalışmasında 1908-1918 yılları arasında basın ile ilgili olarak yaşananları, gazetecilik üzerine tartışmaları, mizah dergilerinin rolünü, Meclis’te basın üzerine yapılan tartışmaları, ilk gazeteci cinayetini ve döneme damga vuran basın yasasını irdeliyor. Kültürel açıdan birikimli ancak gazetecilik açısından deneyimsiz olan Osmanlı aydınının, 1908’de eşine zor rastlanan bir özgürlük ortamına kavuşmasının çarpık bir yapı doğurduğunu vurgulayan Koloğlu (2005a: 187) içerik, teknik ve habercilik alanında ilk köklü yapılaşmanın gerçekleşmiş olmasını ise mesleki açıdan kazanç hanesine yazmaktadır:

Halk kitlelerinin istek ve ihtiyaçlarını yansıtan röportajların, haberlerin sütunlarda bol bol yer almasına 1908’den itibaren tanık olunur. Bu gelişme aynı zamanda yöneticilerin -1908’den öncesinin tutumunun aksine kitleleri ön plana çıkarmaya, her şeyin üstünde tutmaya alıştıracaktır. Kurtuluş Savaşı günlerindeki bilinçli basın bu şekilde oluşmuştur.

Basının 1908’de İkinci Meşrutiyet ile yaşadığı dinamizm bir kere daha, toplumumuza egemen olan ‘gazete kültürü’nün büyük bir ilgi görmesine ve önemli bir ivme kazanmasına sebep olmuştur.

“Osmanlı Döneminde Basın Teknikleri ve Araçları”

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne bağlı olarak 1950 yılında açılan “Gazetecilik Enstitüsü”nün kuruluşunun 60. yılında hazırlanan ve Koloğlu'nun imzasını taşıyan, toplamda 850 sayfalık, büyük boy üç kitap ile basın tarihi açısından önemli bir külliyyat oluşturuyordu. Serinin ilk cildi *Osmanlı Döneminde Basın Teknikleri ve Araçları* adını taşıyordu. Kitap matbaanın kuruluş ve gelişiminden, haber ajanslarına, fotoğraf kullanımına, reklamcılık mesleğinin ortaya çıkışına, dağıtım mekanizmalarının işleyişine, yazar ve haber toplayıcıları olan muhabirlerin yaşam koşullarına pek çok konuda Batı dünyası ile farklılıklarımızı ve benzerliklerimizi inceleyen bir çalışmadır.

Koloğlu'nun kimi yerde yazar, kimi yerde editör olarak anıldığı kitap çalışması, o güne dek basın tarihi üzerine ilgilendiği konu ve çalışmaların bir derlemesi gibidir. ‘Matbaanın Kurulması ve Gelişmesi’, ‘Haberleşme, Fotoğraf ve Klişeyle Resimli Yayına Geçiş’, ‘İlan’dan Reklama’, ‘Gazete Kültürü’nün Öne Geçmesinde Dil’in Rolü’, ‘Tiraj-Dağıtım-Gazetecinin Kazancı’ ve ‘Basın Meslek Kuruluşları’ başlıklarını taşıyan bölümler, Koloğlu'nun *Basımevi ve Basının Gecikme Sebepleri ve Sonuçları* (1987a), *Havas-Reuter'den Anadolu Ajansına* (1994), *Basınımda Resim ve Fotoğrafın Başlaması* (1992), *Reklamcılığımızın İlk Yüzyılı* (1999) gibi kitaplarında yer verdiği yazıları yeniden bir araya getirmektedir (Koloğlu, 2010a). Her biri bağımsız bir makale gibi kurgulanmış ve görsellerle desteklenmiş olan bölümler Koloğlu'nun kaleme aldığı özgün çalışmaların derli toplu bir başvuru kaynağı haline gelmesini sağlamaktadır.

“Osmanlı Dönemi Basının İçeriği”

İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi'nin 60. yılı kapsamında bastığı üç ciltlik Koloğlu kitaplarının ikinci cildi, serinin ilk kitabına göre daha özgün bir çalışmadır. ‘Devlet Gündümlü Basın’, ‘Türkçe Dışı Basın’, ‘Özel Türkçe Basının Belirmesi’, ‘Abdülhamit Basın Rejimi’, ‘Sürgündeki Basın’, ‘Kapitalizme Geçişin Yansıması’, ‘Basında Bilim, Mizah ve Karikatür’, ‘İkinci Meşrutiyet Dönemi’ gibi 9 bölümde basının ve gazeteciliğin Osmanlıdaki serüvenini kaleme alan Koloğlu, bir yandan daha önce yayımlanan *Reklamcılığımızın İlk Yüzyılı* (1999), *1908 Basın Patlaması* (2005a), *Türkiye Karikatür Tarihi* (2005b) kitaplarında ele aldığı konuları işlerken bir yandan da Osmanlı topraklarındaki yabancı dilde basın ve Jön Türk basını ile ilgili yeni ve çarpıcı bilgileri paylaşıyordu.

Kitabın en çarpıcı bölümü Koloğlu'nun, *Abdülhamit Gerçeği* (1987b), *Avrupa Kısacasında Abdülhamit* (1989b), *Abdülhamit ve Masonlar* (1991) gibi çok sayıda kitap yazdığı Sultan II. Abdülhamit dönemi ile ilgili yazdıkları olabilir. Abdülhamit Basın Rejimi adını verdiği dönemi, sultanın tahta çıkarken daha özgürlükçü olmasına rağmen saltanatının ilerleyen yıllarındaki sansürcü tavrını şöyle yorumlar (Koloğlu, 2010b: 96):

II. Abdülhamit'in 33 yıllık saltanati, tarihe basın üzerindeki sansürün en katı oldu-

đu dönem olarak geçmiştir. Bunun gerçek yanları olmakla birlikte, nedenini sadece ona bağlamak yeterli değildir. Bir yandan çağdaşlaşmayı hiç hazmedememiş bir toplum, diğer yandan onu bölüp paylaşmanın hesaplarını yapan sömürgeci devletlerin taktiklerini de hesaba katmak lazım.

Koloğlu, "diktatör yapılı olmasına" rağmen Abdülhamit'in çağdaşlaşma konusunda çok kararlı olduğunu anımsattığı çalışmasında, en çok modern okulun onun döneminde açıldığını, kadın eğitimi konusunda adımlar atıldığını ve Abdülhamit'in "Osmanlı devletinin yaşamakta olduğu bunalım içinde basın içerisinin -siyaset alanı hariç- zenginleşmesini engellememiş" olduğunu da vurgular (2010b: 111).

"Osmanlı'da Kamuoyu"

Basın tarihi ile ilgili ilk çalışması *Takvimi Vekayi* kitabında, birkaç ciltten oluşan bir Osmanlı Kamuoyu Tarihi yazmaya çalıştığını da ifade eden Koloğlu (1981: VIII) 2010 yılında İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları tarafından basılan çalışması ile bu hedefine ulaşır. Kamuoyunu tanımlayan, Tanzimat öncesinde yaşananlara kısaca göz atan, ardından Tanzimat ve Birinci Meşrutiyet dönemlerinde Osmanlı'da kamuoyunun nasıl şekillendiğine değinen, İkinci Meşrutiyet döneminde aktif ve hareketli kamuoyunun örneklerini sergileyen ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devrolunan mirası toplamda altı bölümde değerlendiren 340 sayfalık kitap çalışmasının ortaya çıkışı ile ilgili olarak Koloğlu (2010c: VI) şunları kaydeder:

Toplumumuzda kamuoyunun varlığı ve çağdaşlaşmamız sırasındaki evrimini araştırma gereğini bana anımsatan, basın tarihi araştırmaları alanında pirimiz saydığım Servet İskit'in bir küçük eseridir. 1959'da verdiği "Amme Efkarı ve İlk Gazetelerimiz" konulu konferansı, hemen arkasından dokuz sayfalık bir metin olarak Gazeteciler Cemiyeti tarafından broşür olarak yayımlanmıştır.

Bugünkü tanımlamayla kamuoyunun bizdeki evriminin incelenmesi ihtiyacının ilk kez hissedildiği günlerin, çok partili sisteme geçişimizin tam gerginlik yaşadığı -27 Mayıs 1960'dan hemen öncesi- döneme rastlaması dikkati çekicidir. Demokrasi anlayışı çerçevesindeki çok sesliliği hazmetmekte sıkıntı yaşadığımız bir dönemdi. Bu ortamda değerli araştırmacımız bu toplumsal yapılanmanın bizdeki ilk adımı konusunda bilimsel bir incelemeye yönelmiş, belge olarak da ilk özerk gazetemizi ele almıştı.

Kamuoyu kavramını J. Young'ın kavramsallaştırmasıyla "Kamuoyu, akılcı kamu tartışmasına sunulmuş genel çıkar sorunları üzerinde bilinçli bir toplumun sosyal yargısıdır" şeklinde tanımlayan Koloğlu (2010c: 312) meseleyi insan, düşünce ve iletişim öğeleri çerçevesinde ele alır ve amacını şöyle niteler:

Ben bu çalışma ile, Cumhuriyetin kuruluşunun 100. yılı yaklaşır ve demokrasiye geçişimizin 65. yılı aşılrken, yani iki konuda da üçüncü kuşaklar (1920 - 1950; 1950 - 1980; 1980- 2010) toplumumuzu yönetir durumdayken, kamuoyumuzun evrensel düzeyde ne derece bilinçli hale geldiğini araştırarak olanlara, geçmişin mirasını aktarmaya çalıştım.

Sovyet yazarlar Jeltyakov ve Yust'un basın tarihi üzerine kitapları

Koloğlu, 1974 ve 1978'de Basın-Yayın Genel Müdürü olarak görev yaptığı dönemde, Sovyetler Birliği'nde Türkiye ile ilgili çalışmalar yapan tarihçilerin akademik çalışmalarını takip etmeye başlamış ve bir kısmı ile şahsen tanışmıştı (Doster 2009: 53). Koloğlu bu dönemde ulaştığı ve Türkiye hakkında önemli kaynaklar olarak gördüğü iki kitabın Türkçeye çevrilmesi ve yayımlanması için girişimlerde bulunmuş ve basın tarihi hakkında iki kaynağı Türk okuyucusu ile buluşturmuştu. Bunlardan ilki SSCB Bilimler Akademisi Leningrad Devlet Üniversitesi Doğu Dilleri Enstitüsü'nde Türkiye üzerine çalışmalar yapan A. D. Jeltyakov'un *Türkiye'nin Sosyo-Politik ve Kültürel Hayatında Basın (1729-1908 Yılları)* isimli çalışmasıydı. 1917'den 1967'ye Leningrad'da Türkoloji çalışmalarını değerlendirdiği bir başka makalesinde Jeltyakov kendi çalışma alanını "A. D. Jeltyakov yakın dönemde Türkiye'de kitap basımı ve basın tarihinin araştırılmasıyla uğraşmaktadır" diye tanımlıyordu (Jeltyakov 2004: 132).

1979 yılında, Orhan Koloğlu'nun başında bulunduğu Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, Müteferrika matbaasının kuruluşunun 250. yıldönümü gerekçesi ile bir dizi yayın hazırladı. Bunlardan biri de Jeltyakov'un 1972 yılında Moskova'da basılan kitabının çevirisiydi. Basın-Yayın Genel Müdürlüğü imzası ile yazdığı 'Önsöz'de Koloğlu neden bu çalışmanın seçildiğini ise deyim yerindeyse çaresizce itiraf ediyordu (Jeltyakov, 1979: 3):

Selim Nüzhet Gerçek ve Server İskit gibi basın tarihimiz üzerine derinine araştırmayı zevk saymış üstatlarımız aramızdan çekildiğinden beri maalesef bu konularda yeni yayınlar olmamıştır. Çok yıllar önceden çalışmalara başlanmış olması gereken böyle bir yıldönümü için elimizde hazır olarak sadece Sovyetler Birliği'nden Profesör A.D. Jeltyakov'un "Türkiye'nin Sosyopolitik ve Kültürel Hayatında Basın" adlı yapıtının çevirisi vardı. (...)

Gerçekten de gönül bu tür önemli olaylarda kendi araştırmalarımızın çok önceden hazır edilmiş olmasını arzulardı. Bu gereksinmeye dayanarak, Basın-Yayın'ın yayın programında basın tarihimizle ilgili araştırmalara özel bir yer ayırmış bulunmaktadır.

'Önsöz'de "Basın-Yayın Genel Müdürlüğü" imzasını kullanan Koloğlu, çalışmaya "A. D. Jeltyakov'un Bazı Değerlendirmeleri Üzerine" başlığı⁹ ile yazarın "dogmatik" bulduğu kimi yaklaşımlarının, yanıltıcı yargılara dönüşmesinin önüne geçebilmek için bir 'ön ek' kaleme almıştır. 4 sayfalık bu ön ek hakkında, Koloğlu şöyle demektedir:

Yapıtın içeriğini değiştirme hakkını kendimizde görmediğimiz için, bu yargıları aynen bıraktık ve çeviri sırasında düzeltmeler yapmaktan kaçındık. Ancak Sovyetler Birliği'nde değişme sürecine girmiş olan bir tarih anlayışının bu yapıtı etkilememiş olması karşısında, genel hatların içinde bu değerlendirmeleri ele almak gerekli oldu.

⁹ Koloğlu yazdığı ek bölümde yazarın ismini "Jeltjakov" olarak anmıştır.

Koloğlu, bu ön ek ile çalışmada yazarın milliyetçi ve sosyalist perspektifinin yol açtığını düşündüğü yanlışlıkların altını çiziyordu. Yazarın Osmanlı Devleti yerine Türk Devleti diyerek; "Türk olmayan halklar baskı altındaydı" şeklindeki yorumlarıyla ya da emperyalizmden söz ederken Rus Çarlığı'nın Osmanlı üzerindeki emellerine hiç değinmeyerek "ideolojisinin aksine milliyetçi bir yaklaşımla yargılar ileri sürdüğünü" söyler (Jeltyakov, 1979: 5). Ancak yazarın milliyetçi yaklaşım ile sınırlı kalmadığını, "doğmacı Marksist" bir yaklaşımla Osmanlı toplumunu evrimci bir kalıp içirişine soktuğunu ileri süren Koloğlu, dönemin önemli tartışmalarından biri olan "Osmanlı toplumu feodal miydi, yoksa değil miydi?" polemğine birkaç paragraf ile dâhil oluyordu (Jeltyakov, 1979: 7-9):

Osmanlı yapısına feodalizm kavramının uygulanıp uygulanmayacağı tartışmasında bunun feodaliteye benzemediğini kanıtlayan gerekçe ve belgelerin daha fazla olduğunda feodalizm yanlıları da birleşmektedir. Marks-Engels açıklamalarında kapitalizm üzerindeki değerlendirmelerin, feodalite aradan çıkartılırsa gölgeleneceği korkusu Marksist tarihçilerin tutumunun temelini oluşturuyor. Marksist tarihçilerde evrensel feodalizm kavramından vazgeçilemeyeceği inancı dogmatik bir nitelik kazanmıştır. Stalin'in tarihsel maddeciliğini yeni dönem Sovyet tarihçileri, evrensel kölelik dönemini reddederek değiştirmişlerdir. Bu araya bir Asya Türü Üretim kavramı sokmakla tartışma özgürlüğü getirmişlerdir. Ancak aynı tartışma özgürlüğü feodalite için tanınmamıştır. Bu nedenle yazar, Osmanlı yapısının değişimini (içinde bazı feodal izler bulunmasına bakarak) feodalitenin yıkılması ve burjuvalaşmaya yönelerek değerlendirmekle çok erken bir yargıya yönelmiştir. (...)

Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 20. ve özellikle 22. Kongrelerinde dogmatizm, şablonculuğa, şekilciliğe ve benzeri eğilimlere yapılan saldırılara rağmen bunlardan arınmanın henüz yavaş tempoyla gerçekleşmekte olduğu A.D. Jeltjakov'un yapıtlarında da görülmektedir.

Koloğlu'nun Sovyet tarihçilerin çalışmalarından Türkçeye kazandırdığı ikinci eser K. Yust'un 1922 yılında yazdığı *Anatoliskaya Peçat* isimli kitaptır. Kitabın Türkçe çevirisi için yazdığı 'Sunuş' bölümünde Yust'un kimliği, görevi, kişiliği hakkında hiçbir bilgimiz olmadığını¹⁰ anımsatan Koloğlu, çalışmanın önemini şöyle açıklar (Yust, 1995: VI):

(...) kitabın bağlantılı bulunduğu çevrelere, Anadolu'daki durumu ve Kemalist Hareket'in niteliğini gerçekçi bir şekilde aktarmayı hedeflediği açıktır. Bu sebeple içinde propagandaya hiç rastlamıyoruz, tam gerçekçi bir değerlendirme var. Eserin de değeri buradadır.

¹⁰Yust'un çalışmayı hangi unvanla ve kim için hazırladığının bilinmediği, kitabın 'Sunuş' bölümünde Koloğlu tarafından belirtilmiş olmasına rağmen, özellikle yerel basın tarihi üzerine yapılan bazı akademik çalışmalarda Yust hakkında "Trabzon'da bulunan Kafkas Sovyet Sosyalist Federatif Cumhuriyeti Enformasyon Bürosu Ajansı temsilcisi" sıfatını kullanılmaktadır. Yust, raporunda; "Çalışmaların düzenlenmesi, Trabzon'da Kafkas Sovyet sosyalist Federatif Cumhuriyeti Enformasyon Ajansı'nın tam yetkili temsilcisi ve Türk çevirmenin katkılarıyla gerçekleşti" demektedir (1995: 1). Bu durumda kendisinin söz konusu Enformasyon Ajansının Temsilcisi olma olasılığı, bize göre oldukça düşüktür.

Yust'un 213 sayfalık çalışmasını içeriğini ise aynı Sunuş bölümünde şöyle özetler Koloğlu (Yust, 1995: VI):

Aslında hedefi, Kemalist kontrol altındaki bölgede, siyasi eğilimleri belirlemek. Bunun için de bütün yayın organlarını tek tek inceliyor. Kuvayı Milliye'nin gücünü, halkın buna katılmakta ne derece kararlı olduğunu, Avrupa ile Sovyetler arasında nerede durulmasının planlandığını bulmaya çalışıyor. Araştırma alanı İzmir-Bolu-Kastamonu-Samsun-Trabzon-Sarıkamış-Van-Diyarbakir-Maraş-Adana-Mersin-Analya çizgisinin içinde kalan yerlerdir. (...) Eser Kemalist basın kadar, onu çevreleyen basını da incelemek açısından şimdiye kadar yazılmış en kapsamlı kitaptır.

Gerçekten de Yust'un çalışması, 1870'ten 1908'e kadar olan erken dönem, 1908'den 1918'e kadar olan Meşrutiyet dönemi ve 1918'den, raporun yazıldığı 1922'ye kadar geçen Kurtuluş Savaşı'nın devam ettiği dönem ile gazetelerin ortak özelliklerin ve farklılıkların sergilendiği 'Karşılaştırmalı Rapor' başlıklı yazı olmak üzere toplam dört bölümden oluşuyor. Genel değerlendirmeler içeren ilk iki bölüm dışında kitabın ana gövdesini 80'den fazla gazetenin içeriği, siyasi yaklaşımı, teknik imkânları, boyutları ve tirajları açısından incelemesinden meydana gelen üçüncü bölüm oluşturuyor. Koloğlu, kitabın özellikle 1918 öncesinin anlatıldığı iki bölümdeki bazı yanlış ve eksiklerin altını çizen ve farklı kaynaklara atıf yapan bir dizi not ile çalışmanın derinliğini pekiştirir. Ancak Basın-Yayın Genel Müdürü olduğu sırada kitabın çevirisini gerçekleştiren kurum müterciminin ismini anımsayamaması ve hem iç kapakta hem de teşekkür bölümünde kendisinden "N. E." diye söz etmesi önemli bir eksikliklerdir.

Sonuç

Türkiye'de çoğu kez sosyal, ekonomik, siyasal süreçlerde toplumsal değişimin merkezinde yer alan medyanın, başlangıcından günümüze gelen, kapsamlı bir tarihi henüz yazılmadı. Bu konuda temel kabul edilen çalışmaların birçoğu bilimsel yaklaşımdan uzak şekilde hazırlanmış ve birbirine referans veren metinler aracılığı ile üretilen hataların yaygınlaştırılmasına sebep olmuştur. Orhan Koloğlu, böyle bir yaklaşımın hâkim olduğu basın tarihi alanında; sorgulanmayan konularda sorular üreten, bu sorulara yanıt bulmaya çalışan, incelediği konuları başkalarının referanslarına değil asıl kaynaklarına giderek değerlendiren ve bütüncül bir yaklaşım sergileyen bir araştırmacıydı. Buna rağmen (ve belki de tam bu yüzden) yaptığı çalışmalar zaman zaman görmezden gelinen bir isim olmuştur.

Koloğlu'nun basın tarihi ile ilgili, ikisi çeviri 18 kitabını incelemeye çalıştığımız bu yazıda O'nun çalışmalarına yansıyan tezlerini ve basın tarihine katkılarını sergilemeye gayret ettik. *Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği* kitabının ön sözünde Koloğlu (2010b: V) , basın tarihi çalışmalarıyla geçmişten gelen birikimi yaptığı araştırmalar ile güçlendirip geleceğe aktarma çabası içinde olduğunu dile getirir:

Basın tarihi araştırmacıları ustalarımın bu alandaki çalışmalarını daima saygı ile izledim.

Çok da yararlandım. Ancak Osmanlı basınının etkisinin, sadece onlarda yazan birkaç önlü düşünürümüzün görüşlerinin yansıtılması ile gün yüzüne çıkartılmasının yeterli olmayacağını, Fransadaki basın tarihi ile ilgili doktoramı Strazburg'da hazırlarken fark ettim. Bu sebeple elimden geldiği oranda, şimdiye kadar yapılmamış şekilde, Osmanlı dönemi yayınlarının tamamını taramaya giriştim.

Türkiye'de gazeteciliğin başlangıcının uzun yıllar, ilk özel Türkçe gazete olan *Tercüman-ı Ahval*'in yayımlandığı 1860 olarak gösterildiğini¹¹ anımsatan Koloğlu, çalışmalarıyla bu anlayışı değiştirecek belgeler ortaya koymuş, sadece *Takvimi Vekayi* değil, ondan 3 yıl önce yayımlanmaya başlayan *Vekayi-i Misriye*'nin öyküsünü de gözler önüne sermişti. Eserlerinde ağırlıklı olarak matbaanın gecikmesinin çağdaşlaşma üzerine olumsuz etkisi hakkında çalışmış, Batı ve Doğu toplumlarının iç dinamiklerindeki farklılıkların basın hayatına yansımalarını da değerlendirmiştir. Matbaa ve gazeteden haberdar olan Osmanlı devlet yöneticilerinin bu araçlardan ancak kamuoyu yaratma ihtiyacı duydukları zaman istifade ettiklerini, bunu da dönemin şartlarında en iyi şekilde yapmaya çalıştıklarını sık sık dile getirmiştir.

Çalışmaları hakkında "(...) hâlâ yaşadığımız sorunların kökenlerinin tam çözümü için yararlı olacaklarına inanıyorum" diyen Koloğlu (2010b: V), basın tarihi çalışmalarında gelecek kuşaklardan beklentisini de şöyle dile getiriyordu:

Yine de, her şeyi çözdüğüm, hiçbir eksiğim kalmadığı iddiasında bulunacak değilim. Ancak gelecek kuşakların araştırmacılarına hayli yeni bilgi ulaştırdığıma inanıyorum. Eksiklerimi onlar tamamlayacaklardır.

Kaynakça

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. (23 Ocak 1950). 30-18-1-2 /121-101-20/23.01.1950. Birgit, O. (2005). *Evvvel zaman içinde*. İstanbul: Doğan Kitap.
- (2012). *Kalbur saman içinde olaylar, anılar, portreler*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Cumhuriyet*. (21 Ocak 1975). Bakanla anlaşmazlığa düşen Koloğlu iki ay izin aldı. 5.
- Doster, B. (2009). *Orhan Koloğlu: Bilimselden "medyatik"e tarih*. İstanbul: Destek Yayınları.
- Günergün, F. (1998). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölümünün ve mensuplarının 1994-97 yılları arasındaki faaliyeti. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 2, 361-380.
- İpekçi, A. (14 Ağustos 1972). Milliyet'ten mektup. *Milliyet*. 2.

¹¹Örneğin Münir Süleyman Çapanoğlu'nun basın tarihi ile ilgili eserlerine olduğu kadar resmî görüşe de yansıyan bu egemen anlayışla 1960 yılında Gazeteciler Cemiyeti, İstanbul Valiliği ile birlikte törenler düzenlemiş (*Milliyet*, 1960: 5) hatta PTT tarafından "Türk Gazeteciliğinin 100.Yılı" konulu iki hatıra pulu ve özel tarih damgalı ilk gün zarfı yayımlanmıştır.

- Jeltyakov, A. D. (1979). *Türkiye'nin sosyo-politik ve kültürel hayatında basın (1729-1908 yılları)*. Ankara: Basın-Yayın Genel Müdürlüğü Yayınları.
- (2004). 50 yıllık sürede (1917-1967) Leningrad'da Türkiye'nin tarih, kültür ve ekonomisinin araştırılması (İ. Şahin, çev.). *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(0), 123-134.
- Koloğlu, O. (1981). *Takvimi Vekayi: (Türk basınında 150 yıl) 1831-1981*. Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları.
- (1986). *Miyop Çörçil olayı (Ceride-i Havadis'in öyküsü)*. Ankara: Yorum Yayınları.
- (1987a). *Basımevi ve basının gecikme sebepleri ve sonuçları*. İstanbul: TGC Yayınları.
- (1987b). *Ne kızıl sultan ne ulu hakan Abdülhamit gerçeği*. İstanbul: Gür Yayınları.
- (1989a). *İlk gazete ilk polemik (Vekayi-i Mısriye'nin öyküsü ve Takvimi Vekayi ile tartışması)*. Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları.
- (1989b). *Avrupa kısıncısında Abdülhamit*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- (1991). *Abdülhamit ve masonlar (1905'e kadar)*. İstanbul: Gür Yayınları
- (1992a). *Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de basın*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- (1992b). *Basınıımızda resim ve fotoğrafın başlaması*. İstanbul: Engin Yayınlar.
- (1993). *Türk basını (Kuvayi Milliye'den günümüze)*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- (1994). *Havas-Reuter'den Anadolu Ajansı'na*. Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları.
- (1997). *Halka doğru bilim (Türkiye'de bilim gazeteciliği)*. İstanbul: Türk Bilim Tarihi Kurumu Yayınları.
- (2001). *Arap kaymakam*. İstanbul: Aykırı Yayıncılık.
- (2005a). *1908 basın patlaması*. İstanbul: Bas-Haş Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- (2005b). *Türkiye karikatür tarihi*. İstanbul: Bileşim Yayınları.
- (2006). *Osmanlı'dan 21. yüzyıla basın tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- (2010a). *Osmanlı döneminde basın teknikleri ve araçları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- (2010b). *Osmanlı dönemi basınının içeriği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- (2010c). *Osmanlı'da kamuoyu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- (2019). *90'a girerken 90'ıncı kitap*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Koloğlu, O. ve Akbayar, N. (1996). *Gazeteci bir aile Us'lar*. Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları.

Milliyet. (22 Ekim 1960). Türk gazeteciliğinin 100. yılı dün kutlandı. 5.

Polat, H. (26 Ağustos 1949). Bir valimiz Bingazi'de başbakanlığa tayin edildi. *Cumhuriyet*. 1.

Yust, K. (1995). *Kemalist Anadolu basını* (O. Koloğlu, yay. haz.). Ankara: Çağdaş Gazeteciler Cemiyeti.

Çıkar çatışması : Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal destek : Finansal destek bulunmamaktadır.

Conflict of interest : There are no conflicts of interest to declare.

Financial support : No funding was received for this study.